

Právní a pastorační aspekty vztahu práva na svátosti a práva na manželství

Marie Kolářová

Ve svém projevu adresovaném členům tribunálu Římské rotý při každoročním setkání zdůraznil Benedikt XVI. na počátku letošního soudního roku, že právo na uzavření manželství není právem absolutním, ale je závislé na způsobilosti osoby, tj. na tom, zda dotyčná osoba splňuje předpoklady pro uzavření takového manželství, jaké definuje kanonické právo. Připomněl nezbytnost odpovědné přípravy na uzavření manželství a věnoval se vztahům mezi požadavky práva a pastoračními hledisky. Právní a pastorační dimenze jsou neoddělitelně spojeny, není pravdou, že větší důraz na pastorační péči musí znamenat méně pozornosti právu. Neporozumění vzájemné relaci mezi požadavky práva a pastorece vede ke škodě obou.

V tomto světle je také třeba rozumět pojmu právo na manželství (*ius conubii*), které předpokládá, že ten, kdo chce uzavřít manželství, zamýšlí uzavřít pravdivé manželství, tj. manželství podle učení církve. Příprava na manželství musí být uskutečňována tak, aby snoubencům pomohla ozřejmit, co se rozumí manželstvím v pravdě, a aby snoubenci byli připraveni takovému manželství uzavřít. Zjišťování před sňatkem se nesmí omezit na formální stránku, ale má potvrdit, že skutečně nic nebrání tomu, aby snoubenci uzavřeli platné a dovolené manželství, tak jak o něm stanoví právo.¹ V návaznosti na tento projev se článek zaměřuje na právní dimenzi norem upravujících pastorační péči a přípravu na uzavření manželství a v úzkém spojení s tímto též na vztah mezi obecným právem na svátosti a právem na svátost manželství jako na vztah *lex generalis* a *lex specialis*.

¹ Srov. BENEDIKT XVI., Projev k tribunálu Římské rotý u příležitosti zahájení nového soudního roku, dne 22.1.2011, www.vatican.va, odkaz goo.gl/cP7cz [zveřejněno 22. 1. 2011, cit. 15. 3. 2011].

1. PRAVO NA PŘIJETÍ SVÁTOSTI

Pro porozumění obsahu pojmu práva na svátosti je důležité nejprve připomenout vzájemnou vazbu mezi milostí a svátostí, a tedy mezi teologickým a právním přístupem. Milost je nezaslouženým Božím darem člověku, v tomto smyslu by tedy nebylo možné uvažovat o právu člověka na tento dar.² Milost je neviditelná, nezhmotňuje se. Ve viditelné podobě církve však současně musí existovat i hmotná stránka působení milosti. Z tohoto důvodu prostředky, kterými působí milost, nabývají materiální stránky. Svátostem je třeba rozumět v jejich viditelné podobě jako kanálům, kterými milost Boží proudí k člověku. Z tohoto důvodu je možné i právně upravit materiální stránku tohoto působení, tedy prostředky a úkony, kterými se uděluje svátost jako viditelné znamení. Pojem právo na svátosti ve smyslu subjektivního práva by nebyl myslitelný, pokud by se úvahy soustředily jen na působení milosti. Není možné oddělit svátost od milosti. V tomto spojení je proto možné uvažovat o svátosti jako o právu, protože milost se stala právem. Kristus ustanovil svátosti pro věřící (resp. pro všechny lidi, pokud se jedná o křest), a z tohoto ustanovení vyplývá právo věřících (všech lidí) obdržet svátosti.³ Nezaslouženým darem je to, co dostává člověk od Boha, v rámci společenství věřících platí zásady spravedlivého uspořádání, tedy vzájemných povinností a práv, které mají jedni vůči druhým a vůči celému společenství. Ve svátostech se aktivně projevuje všeobecné kněžství věřících, tj. jejich účast na kněžském, královském a prorockém úřadu Kristově.⁴

Vlastní právní úprava svátostí v CIC/1983 zaznamenala nové přístupy, a to směrem od dřívějších akcentů na legislativně-technickou úpravu k rozpracování jejich teologického obsahu. Tento přístup je patrný již v úvodním kánonu knihy čtvrté, upravujícím pojem svátostí. Tento kánon navazuje na vymezení svátostí v *Sacrosanctum concilium*⁵ a ve své

² Řím 11,6: „Když z milosti, tedy ne na základě skutků – jinak by milost nebyla milostí.“

³ Ke vztahu svátostí a milosti a práva věřících na svátosti srov. Javier HERVADA, „Las raíces sacramentales del derecho canónico,“ in *Sacramentalidad de la Iglesia y Sacramentos: IV Simposio Internacional de Teología, Pamplona*, Pamplona: Eunsa, 1983, s. 359–385.

⁴ Srov. *Lumen gentium*, čl. 11.

⁵ *Sacrosanctum Concilium*, čl. 59: „Svátosti jsou určeny k posvěcování člověka, k budování Kristova Těla a k Boží oslavě. Jako znamení však mají také význam vzdělávací. Víru nejen předpokládají, ale také ji slovy i věcmi živí, posilují a vyjadřují. Proto se nazývají svátosti víry. Udílejí milost, navíc však jejich obřadní úkon velmi dobře uzpůsobuje

definici vyjadřuje všechny podstatné prvky učení Druhého vatikánského koncilu o svátostech: úkony Krista a církve; znamení a prostředky, kterými se posiluje víra; vzdání úcty Bohu a posvěcení věřících; posilování církevního společenství; povinnost úcty a pečlivosti.⁶

CIC/1917 oproti tomu obsahuje stručnější obecnou úpravu pojmu svátost, přičemž pro normy upravující jednotlivé svátosti byla charakteristická jejich legislativně-technická povaha s typicky pozitivistickým přístupem k právu. Změna nespočívá pouze v nové podobě definice svátostí, ale v celkové změně systematiky kodexu, která opouští tradiční civilistické dělení, v jehož důsledku byly zařazeny svátosti mezi věci. Zákonodárce věnuje právní úpravě udílení svátostí široký prostor (kán. 840–1165) a usiluje o to, aby v příslušných právních normách byl též vyjádřen jejich účinek pro společenství věřících.⁷ Z tohoto důvodu také výslovně stanoví, že liturgické úkony nejsou úkony soukromými (kán. 837 § 1).

Rozšíření definice pojmu svátostí a přijetí pastoračních norem upravujících přípravu na přijetí svátosti neznamenaá popření předchozího důrazu na úpravu podmínek platnosti udělování svátostí. Mezi důvody, pro které byl přijat nový kodex, uvádí Apoštolská konstituce *Sacrae disciplinae leges* mimo jiné též důraz na řádné uspořádání výkonu služeb svěřených Bohem církvi, především duchovní moci a udělování svátostí. Církev tyto normy nezbytně potřebuje s ohledem na její společenský a viditelný charakter, aby se stala viditelnou její hierarchická a organická struktura.⁸ Jsou stanoveny proto, aby vymezily podmínky pro platné a dovolené udílení jednotlivých svátostí. Odporovalo by však smyslu kodexu, pokud by byly chápány výhradně v redukované (technické) po-

věřící, aby ji přijímali s užitekem, patřičně uctívali Boha a prokazovali křesťanskou lásku.“

⁶ Kán. 840: „Svátosti Nového zákona, ustanovené Ježíšem Kristem a svěřené církvi, jsou, jako úkony Krista a církve, znameními a prostředky, jimiž se vyjadřuje a posiluje víra, vzdává pocta Bohu a uskutečňuje posvěcení lidí; proto velmi přispívají k vytváření, posilování a projevování církevního společenství; proto při jejich udělování musí mít posvátní služebníci i ostatní křesťané velikou úctu a náležitou pečlivost.“

⁷ Důraz na společenství vychází z nauky LG o Božím lidu: „Bůh si však nepřál posvětit a spasit lidi jednotlivě, s vyloučením jakéhokoli vzájemného vztahu, nýbrž chtěl z nich vytvořit lid, který by ho vpravdě uznával a svatě mu sloužil.“ Srov. též Eugenio CORECCO – Libero GEROSA, *Il diritto della chiesa*, Lugano: Editoriale Jaca Book, 1995, s. 100–101.

⁸ Srov. JAN PAVEL II., Apoštolská konstituce *Sacrae disciplinae leges* ze dne 25. 1. 1983, in AAS 75, Pars. II, (1983): VII.–XIV.

době nezbytného minima, bez něhož vůbec není možné platné udílení svátostí.

Pro řádné posouzení spravedlnosti jednotlivých požadavků ze strany udělovatelů a žadatelů nelze přehlížet ty normy, které jsou zaměřeny na užitečnost udílení svátostí. V tomto ohledu je možné zaznamenat určité napětí mezi čistě legislativně-technickým přístupem a pastoračním hlediskem, pro které je významné hodnocení osobního přilnutí k víře a náležité připravenosti žadatele k přijetí svátostí.⁹ Na jedné straně musí být stanoveny normy legislativně-technické povahy, a to pro případné spory ohledně platnosti udělené svátosti, zvláště v těch případech, kdy otázka platnosti svátostí se týká osobního stavu dotyčné osoby. Tento přístup na druhé straně nesmí znamenat rezignaci na pastorační stránku, a tedy vyžadování řádné přípravy pro udělení svátostí. Právě tímto směrem se vydala i nová legislativa. Pokud tedy zákonodárce stanovil normy pastoračního charakteru, musí být i na tyto normy soustředěna stejná pozornost jako na zkoumání ryze věcných podmínek pro udělení svátostí.¹⁰ Svátosti předpokládají víru, a proto není možné brát v úvahu jen formální požadavky, ale učinit správný úsudek ohledně osobní připravenosti žadatele, nakolik je to v daném konkrétním případě možné. Mezi svátostmi a vírou existuje nerozlučitelné spojení, a to jak na úrovni objektivní, protože svátosti se slaví v církvi, která je sama svátostí, tak současně i na úrovni subjektivní, protože jejich slavení není možné při absenci víry žadatele.¹¹

Právo na přijetí svátosti je jedním ze základních práv křesťanů, a jako takové je obecně upraveno v knize druhé v kán. 213: „Křesťané mají právo obdržet od pastýřů církve pomoc z duchovních hodnot církve, hlavně z Božího slova a svátostí.“ Oproti CIC/1917 je toto ustanovení zařazeno mezi právy a povinnostmi všech křesťanů, nikoliv jen jako právo laiků (jejich jediné právo podle CIC/1917) přijímat duchovní dobra

⁹ Srov. CORECCO – GEROSA, *Il diritto della chiesa*, s. 102–103.

¹⁰ Ke vztahu mezi právními a pastoračními hledisky srov. Carlos J. ERRÁZURIZ, „Riflessioni circa il rapporto tra diritto e pastorale nella chiesa,“ *Fidelium Iura* 6 (1996): 141–157. Autor upozorňuje na deformace, které nastávají, pokud převáží jednostranný pohled ve prospěch legislativní techniky, nebo preference pastoračního řešení bez vztahu k právu.

¹¹ Srov. Renato CORONELLI, „La missione sacerdotale della Chiesa,“ in *Corso istituzionale di diritto canonico*, Milano: Ancora, 2005, s. 319–320.

od duchovních.¹² Bližší podmínky pro realizaci tohoto práva pak stanoví kán. 843 § 1: „Posvátní služebníci nesmějí odmítnout svátosti těm, kdo o ně vhodně žádají, jsou řádně připraveni a právo jim nezakazuje přijetí.“ Z tohoto ustanovení tedy vyplývají tyto tři základní podmínky pro udělení svátosti: (1) náležitá žádost – zahrnuje v sobě vhodný čas, místo a okolnosti; (2) řádná příprava k přijetí svátosti; (3) neexistence překážky, resp. zákazu.

Toto obecné ustanovení je pak ještě blíže specifikováno u některých jednotlivých svátostí. K přijetí eucharistie musí být připuštěn každý pokřtěný, kterému nezabraňuje právo (kán. 912), což znamená, že nesmí být exkomunikován nebo trestán interdiktem nebo setrvávat ve zjevném těžkém hříchu (kán. 915). Tímto ustanovením je tedy založeno právo nepřipustit osobu, která naplňuje zákonné předpoklady, k přijetí eucharistie. Kromě toho je uložena každému věřícímu povinnost dbát vlastní dispozice k přijetí eucharistie tím, že zákon vymezuje okolnosti, kdy věřící nesmí přijímat eucharistii. Sloužit mši a přijímat eucharistii zakazuje právo těm, kdo se dopustili těžkého hříchu a dosud nepřijali svátost smíření, přičemž upravuje i možnost výjimky pro případ vážného důvodu.¹³ Zvláštní nároky jsou kladeny na ty, kteří žádají o přijetí svátosti svěcení. Kromě iregularit a překážek bránících přijetí svátosti svěcení (kán. 1041 a 1042) obsahuje CIC/1983 i zvláštní požadavky na jejich vzdělání, osobní víru, osobní zralost a bezúhonnost.¹⁴

Z citovaných předpokladů pro přijetí svátostí současně vyplývá, že udělovatelé svátostí mají právo žádat od věřících, aby se náležitě připravili k jejich přijetí, žádali o jejich udělení za předem stanovených podmínek, které vyplývají z obecného a partikulárního práva, a nebyli ve stavu, který zabraňuje udělení svátostí. Tyto nároky však nemohou představení jednostranně přenášet na věřící bez přijetí vlastní odpověd-

¹² Can. 682: „Laici ius habent recipiendi a clero, ad normam ecclesiasticae disciplinae, spiritualia bona et potissimum adiumenta ad salutem necessaria.“

¹³ Kán. 916: „Kdo si je vědom těžkého hříchu, neslouží mši ani nepřijímá Tělo Páně bez předchozího přijetí svátosti smíření, kromě případu, kdy má vážný důvod a chybí příležitost ke svátosti smíření; v tom případě si musí uvědomit, že je povinen vzbudit úkon dokonalé lítosti, který zahrnuje předsevzetí co nejdříve přijmout svátost smíření.“

¹⁴ Kán. 1029: „Ke svěcení se připustí pouze ti, kteří podle moudrého rozhodnutí vlastního biskupa nebo příslušného vyššího představeného, po zvážení všech okolností, mají neporušenou víru, jsou vedeni správným úmyslem, mají náležité znalosti, mají dobrou pověst, jsou mravně bezúhonní, osvědčili se ve ctnostech a mají další vlastnosti, tělesné a duševní, vhodné pro přijetí svátosti svěcení.“

nosti.¹⁵ Právo i jim stanoví reciproční povinnosti, a to péči o podněcování a prohlubování víry podle kán. 836: „Obecné kněžství věřících se uskutečňuje v křesťanské bohoslužbě, která musí vycházet z víry a na ní spočívat, a proto posvátní služebníci pečlivě dbají, aby ji podněcovali a prohlubovali, hlavně službou slova, jímž se víra rodí i živí.“ Dále pak kán. 843 § 2 ukládá představeným (a podle okolností i jiným věřícím) pro zajištění řádného udílení svátostí následující povinnosti:

Pastýři duší a ostatní věřící, každý podle svých úkolů v církvi, jsou povinni dbát, aby ti, kdo žádají svátosti, byli připraveni na jejich přijetí náležitou výukou v evangeliu a katechetickou výukou, při dodržení předpisů, vydaných příslušným představeným.

Věřící tudíž mají právo žádat od představených, aby jim vytvořili podmínky, za kterých se mohou řádně připravit pro přijetí svátostí.

2. PRÁVO NA UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

V diskusi o právu na manželství je nutné rozlišit dvě roviny. První z nich je právo na manželství jako přirozené právo člověka, druhou pak právo na manželství jako právo na svátost. Přirozené právo na manželství označované též jako *ius conubii* ze své podstaty přísluší každému člověku a vyplývá z povahy manželství jako instituce přirozeného práva. Každý člověk má právo zvolit si životní stav, a to uzavřít manželství a založit rodinu, nebo zůstat svobodný. Jako přirozené právo člověka bylo toto právo uznáno též ve Všeobecné deklaraci lidských práv.¹⁶ Omezení tohoto práva, ať přechodné nebo trvalé, je možné pouze z vážných důvodů při respektování základních práv a svobod člověka.¹⁷ Nikomu

¹⁵ Srov. Frederick R. McMANUS, „The sacrament,“ in *New Commentary on the Code of Canon Law*, edited by John P. Beal, James A. Coriden a Thomas J. Green, New York: Paulist Press, 2000, s. 1022–1024.

¹⁶ Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. 12. 1948, čl. 16 odst. 1), uveřejněno v č. 1/1948 Vybraných Deklarací Valného shromáždění OSN: „Muži i ženy, jakmile dosáhli plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodu příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.“

¹⁷ Srov. Santa Sede, Carta dei diritti della famiglia, Charta práv rodiny předložená Apoštolským stolcem všem lidem, institucím a vládám zainteresovaným na poslání rodiny v současném světě ze dne 24. listopadu 1983, in *Enchiridion vaticanum* 9, s. 468–481.

tudíž nemůže být bráněno v přístupu k manželství z důvodů jeho původu, národnosti, rasy nebo náboženství. V CIC/1983 je toto právo vyjádřeno v kán. 219: „Všichni křesťané mají právo zvolit si bez jakéhokoliv donucení životní stav,“ a v kán. 1058: „Manželství mohou uzavřít všichni, kterým to právo nezakazuje.“

Právo na volbu životního stavu nelze zaměňovat s nárokem. Svobodná volba životního stavu znamená existenci svobodné a vážné vůle při rozhodování pro daný životní stav. Tedy že ten, kdo se rozhoduje, nečiní toto rozhodnutí v důsledku nátlaku, výhrůžky nebo strachu. Při jeho rozhodování nejsou přítomny vnější okolnosti, které by zásadním způsobem ovlivňovaly jeho svobodu.¹⁸ Bez větších pochybností se přijímá, že nikdo nemá nárok, aby byl přijat do společnosti zasvěceného života, nebo nárok na svátost svěcení. Naopak se zdůrazňuje, že nikdo si nemůže nárokovat přijetí svátosti svěcení jen proto, že splňuje formální podmínky pro její přijetí.

V tradiční právní nauce bylo *ius conubii* chápáno v souladu s účelem manželství, kterým bylo plození a výchova dětí, vzájemná pomoc a tělesné sdílení byly účely vedlejšími.¹⁹ Důležité bylo proto zjišťování, zda uzavření manželství nebrání překážky božského a pozitivního práva a zda manželé jsou schopni manželského života, přičemž připravenost k manželství se zkoumala s ohledem na hlavní účel manželství. Ve světle nové koncepce právní úpravy s důrazy na pastorační otázky, stejně jako judikatury církevních soudů, je nutné znovu promýšlet i obsah *ius conubii*.²⁰ Může tedy být právo na manželství v úplné kontrapozici oproti dosud zmiňovaným předpokladům, které musí splňovat ten, kdo žádá o přijetí jiných svátostí? Z obecného ustanovení práva na volbu životního stavu vyplývá pro uzavření manželství, že nikdo není nucen uzavřít manželství a ani mu není bráněno v jeho uzavření jinak než za okolností stanovených zákonem. Reciproční povinnost ostatních spočívá v neru-

¹⁸ Obecné zásady pro posouzení platnosti jednání vykonaného pod vlivem násilí a strachu stanoví kán. 125, pro manželství pak platí navíc speciální ustanovení kán. 1103: „Neplatné je manželství uzavřené vlivem násilí nebo vážného strachu způsobeného z vnějšku i neúmyslně, kdy je dotčený nucen zvolit manželství, aby se zbavil násilí nebo strachu.“

¹⁹ Can. 1013 § 1: „Matrimonii finis primarius est procreatio atque educatio prolis: secundarius mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae.“

²⁰ Srov. Franceschi F. HECTOR, „Preparazione al matrimonio e prevenzione della nullità,“ in *Verità del consenso e capacità di donazione*, Roma: Edizioni Università della Santa Croce, 2009, s. 65–69.

šení tohoto práva. Není však možné z tohoto práva dovodit povinnost jiného asistovat bez dalšího uzavření jakéhokoliv manželství.

Právo na uzavření manželství v církvi není právem absolutním, je limitováno překážkami vyplývajícími z božského a z přirozeného práva. Kromě překážek k platnosti manželství existují okruhy zákazů manželství, které může stanovit ordinář nebo církevní soud. Pomocí těchto institutů je možné dočasně zamezit žadatelům v přístupu k uzavření manželství. CIC/1983 neumožňuje nikomu kromě papeže rozšiřovat okruh manželských překážek, a to právě proto, aby nebylo zbytečně omezováno právo na uzavření manželství. Stanovení zákazů manželství upozorňuje na existenci neregulérní situace, nemělo by proto být nahlíženo formálně s tím, že manželství bude i tak platné, ale skutečně bráno v potaz jako situace, která může znamenat vážné riziko pro manželství.

Vnější zásahem nesmí být rušeno právo na uzavření manželství. Obdobně jej však mohou rušit i ta vnitřní omezení, která zabraňují učinění správného úsudku, případně která ovlivňují osobu takovým způsobem, že není způsobilá uzavřít manželství. Dotyčný člověk kvůli závažným důvodům vyplývajícím z jeho vnitřní dispozice splňuje předpoklady pro nezpůsobilost uzavřít manželství. Kromě nesplnění minimální věkové hranice (kán. 1083) se jedná o všechny osoby, které z důvodu svého rozumu, schopnosti úsudků a psychických důvodů nejsou schopny uzavřít manželství. V těchto případech dochází ke střetu mezi právem na uzavření manželství a neschopností uzavřít manželství. V pochybnostech má přednost právo na uzavření manželství. Vždy je však třeba pečlivě zvažovat mezi oběma principy, a to mezi právem na uzavření manželství a závažnými omezeními, které neumožňují, aby dotyčná osoba uzavřela platné manželství, resp. je tedy zřejmé, že její dispozice je taková, že toto manželství bude prohlášeno za nulitní.²¹ Jan Pavel II. ve svých projevech k Římské rotě zdůrazňoval ohledně psychické nezpůsobilosti k převzetí manželských povinností rozdíl mezi skutečnou nezpůsobilostí a obtížností s tím, že při hodnocení schopnosti člověka pro uzavření manželství nesmí být vyžadováno více, než čeho je schopný dosáhnout obecně každý.²² Nejedná se o minimalismus, ale

²¹ Srov. Joseph PRADER, *Il matrimonio in oriente e in occidente*, Roma: Pontificio Istituto Orientale, 2003, s. 45–49.

²² Srov. JAN PAVEL II., *Allocutio ad Romanae Rotae Auditores*, 5. 2. 1987, AAS 79 (1987) 1457; 25. 1. 1988, AAS 80 (1988) 1180–1183; 27. 1. 1997 AAS 89 (1987): 486–489.

o realistické hodnocení osoby, která je povolána k růstu a rozvíjení svých schopností, k čemuž jí pomáhá obdržená milost.

Duchovní, kteří odpovídají za manželskou přípravu, by ovšem neměli rezignovat pod optikou jistého minimalismu na odpovědnou manželskou přípravu. Jsou postaveni před dilema, zda v daném případě odmítnout snoubence pro jejich (minimálně jednoho z nich) zjevnou psychickou nezpůsobilost, nebo přizpůsobit přípravu jejich možnostem a asistovat uzavření manželství. Farář nebo ten, kdo je na jeho místě, nemá právo zakázat uzavření manželství, a dokonce ani odmítnout žádost snoubenců, pokud alespoň jeden z nich je jeho podřízeným. Právo mu však nebrání, aby konal odpovědně a podle svého pečlivého uvážení v daném případě nedoporučil uzavření manželství. Může se obrátit též na příslušného ordináře, který je oprávněn ze závažného důvodu a po časově omezenou dobu zapovědět uzavření manželství.²³ V době uzavírání manželství musí existovat přiměřená způsobilost k uzavření manželství. Spravedlivý přístup žádá, aby byly na snoubence kladeny přiměřené nároky, co se týká jejich způsobilosti pro uzavření manželství podle učení církve, a od sňatku byli moudře a s láskou odrazováni ti, kteří v době, kdy žádají o uzavření manželství, naplňují zřetelně předpoklady, pro které je manželství možné prohlásit za neplatné.²⁴

3. PODMÍNKY UDĚLENÍ SVÁTOSTI MANŽELSTVÍ

V případě pokřtěných osob je s přirozenoprávní rovinou neoddělitelně spojena i rovina svátostná, protože mezi pokřtěnými je platná manželská smlouva současně též svátostí (kán. 1055 § 2). Právo na manželství se proto současně realizuje jako přirozené právo i jako právo na svátost. Vystává proto otázka, do jaké míry se na právo na svátostné manželství vztahují obecné limity práva na svátosti a nakolik je uzavírání manžel-

²³ Kán. 1077 § 1 „Místní ordinář může svým podřízeným kdekoli pobývajícím a všem právě pobývajícím na jeho území zapovědět manželství ve zvláštním případě, avšak pouze dočasně a ze závažného důvodu, dokud tento trvá.“

²⁴ Srov. HECTOR, „Preparazione al matrimonio e prevenzione della nullità,“ s. 95–97. Autor připomíná, že duchovní si musí být vědom, že nesmí porušovat právo uzavřít manželství, na druhé straně připouští, že „mohou existovat případy, kdy duchovní, aniž by totálně odmítal asistovat uzavření manželství, má jasně radit snoubencům neuzavírat manželství, kdy je od počátku zřejmé, že povede ke ztroskotání.“

ství modifikováno tím, že se jedná o přirozené právo člověka. Zda tedy svátostná rovina znamená, že na připravenost žadatelů budou kladeny stejné požadavky jako pro přijetí ostatních svátostí, anebo má přednost přirozenoprávní rovina, která bude tudíž znamenat preferenci základního lidského práva na manželství oproti obecným normám upravujícím právo na svátosti.

Svátost manželství je specifická oproti jiným svátostem tím, že obsahuje skutečnost, která je dána už v řádu stvoření.²⁵ Jejimi udělovateli jsou sami snoubenci. To však nemůže znamenat, že si mohou udělit tuto svátost v případě, že nesplňují podmínky pro její přijetí. Ve vlastním smyslu snoubenci nežádají o udělení svátosti, ale o asistenci příslušného oddávajícího, kterou nezbytně potřebují, aby jejich manželství bylo považováno za platné z důvodu předepsané formy (kán. 1108). S výjimkou případu zmíněných v kán. 1116 (nedostupnost oddávajícího) nemohou sami za přítomnosti svědků platně uzavřít manželství. Skutečnost, že u pokřtěných snoubenců není možné oddělit rovinu přirozenoprávní od roviny svátostné, znamená, že není ani možné suspendovat obecné podmínky, které právo vyžaduje pro udělení svátostí. Je proto zcela namístě, aby ten, kdo je v daném případě oprávněn oddávat, požadoval od snoubenců splnění těch předpokladů, které jsou zapotřebí pro přijetí svátostí.²⁶

Na prvním místě je to požadavek víry, bez víry o svátostech není možné přijmout ani svátost manželství. Na rozdíl od jiných manželských překážek, kdy je možné jednoznačně určit, zda tu překážka je, nebo není, je daleko obtížnější stanovit, kdy již se jedná o naprostou absenci víry, nebo ještě existuje minimum víry postačující pro přijetí svátostí. Určitou základní orientaci poskytuje *Familiaris Consortio*, které stanoví jako minimum, za které není možné ustoupit, situaci, kdy „snoubenci přes všechno pastorační úsilí dávají najevo, že výslovně a formálně odmítají to, co zamýšlí církev při sňatku pokřtěných.“²⁷ Na druhou stranu hlavně z důvodu obavy před nepodloženými diskriminacemi varuje před

²⁵ Srov. JAN PAVEL II., Apoštolská adhortace *Familiaris Consortio*, o úkolech křesťanské rodiny v současném světě (FC), ze dne 22. 11. 1981, Praha: Zvon, 1996, s. 68.

²⁶ Ke vztahu mezi právem na svátosti a na manželství uvádí José M. MILLÁS SJ, „Il sacramento del matrimonio, elementi fondamentali,“ *Matrimonio e sacramento*, Città del Vaticano, 2004, s. 16–17: „Myslím, že je možné aplikovat obecné doktrinní sakramentální schéma na každou svátost. Ve svátostném konání se aktualizuje vrcholný úkon Krista: jeho smrt a vzkříšení. Současně se aktualizuje úkon Krista vlastní každé svátosti.“

²⁷ FC 68.

stanovením měřítka víry, povinností duchovních správců je víru vzbudit, posílit ji a vést ke zralosti. Duchovní správci nemají odmítat žádosti těch snoubenců, kteří jsou motivováni také společenskými pohnutkami. Navíc liturgická slova a obřadní prvky živí a posilují víru.²⁸ K tomu je zapotřebí doplnit, že musí alespoň nějaká víra existovat, aby mohla být živena a posilována.

Dalším předpokladem je náležitá žádost, tedy nejen ve smyslu formálním, ale především obsahovém, co snoubenci žádají, tedy jaké manželství touží uzavřít. Snoubenci mohou žádat asistenci jen při takovém manželství, jaké církev považuje za pravé manželství a jaké je definované v kán. 1055 a 1056, tj. jako nejvnitřnější společenství celého života, jednotné a nerozlučitelné, zaměřené na prospěch manželů a na zplodění a výchovu dětí. Jedná se o stejné prvky a vlastnosti, které platí pro manželství podle přirozeného práva a které je pro pokřtěné povýšeno na svátost. Porozumění manželství jako společenství života a lásky, vymezené v *Gaudium et spes*²⁹ a následně pak v kán. 1055, znamená, že i právo na uzavření manželství je nezbytné chápat v relaci k nově vymezenému pojmu manželství, tedy jako právo uzavřít takové manželství, které je v souladu s jeho definičními znaky.³⁰

Snoubenci mohou žádat asistenci jen při uzavírání pravého manželství. Výhrady snoubenců vůči některým prvkům nebo vlastnostem manželství nemají být přehlíženy s poukazem na jejich právo uzavřít manželství a na případnou poznámkou v zápise o uzavření manželství. Řešení je to sice praktické pro následné zkoumání neplatnosti manželství, ale ne zcela v souladu s tím, co učí církve o manželství. Vychází z nesprávného chápání obsahu práva na uzavření manželství, které bývá mylně vykládáno jako právo na vlastní obřad, nikoliv jako právo na autentické manželství. Pokud by se právo na uzavření manželství redukovalo na právo na obřad, nebylo by ani zapotřebí přípravy na uzavření manželství, stačilo by pouze přezkoumání formálních náležitostí. Snoubenci by předložili patřičné dokumenty a popřípadě by oddávající požádal o udělení dispenze, vlastní obsah manželství by byl odsunut.

²⁸ Srov. SC 59.

²⁹ *Gaudium et spes*, čl. 48: „Důvěrné společenství života a manželské lásky, které Stvořitel založil a vybavil vlastními zákonitostmi, se uskutečňuje manželskou smlouvou neboli neodvolatelným osobním souhlasem.“

³⁰ Srov. Paolo MONETA, „Il diritto al matrimonio,“ *Diritto matrimoniale canonico*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2002, s. 193–195.

Právě s ohledem na zmiňované požadavky na úmysl snoubenců uzavřít manželství podle učení církve se ozřejmuje zásadní důležitost pastorační péče o přípravu na manželství. Snoubenci by si měli být vědomi toho, jaké je manželství podle učení církve, a chtít takové manželství uzavřít.

4. PŘÍPRAVA NA UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

O významu pastorační péče o řádnou přípravu na uzavření manželství svědčí to, že jí zákonodárce vyhradil celou hlavu první knihy čtvrté (kán. 1063–1072), oproti dřívějšímu stručnému ustanovení kán. 1033.³¹ V rámci přípravy na uzavření manželství kladl CIC/1917 důraz především na zkoumání existence překážek, širší pozornost byla věnována manželským ohláškám³² a provádění šetření z hlediska právních předpokladů pro uzavření manželství. CIC/1983 zdůrazňuje, že přípravu na uzavření manželství je nutné chápat v širších souvislostech, nikoliv jen jako soustředění na platnost souhlasu z legislativně-technického pohledu. Odpovědnost duchovních představených za pastorační péči o přípravu na uzavření manželství připomněl Jan Pavel II.³³ Benedikt XVI. zdůraznil v apoštolské exhortaci *Sacramentum caritatis* zásadní význam pastorační péče o přípravu snoubenců na uzavření manželství jako účinné prevence proti lehkomyšlnému rozhodování o uzavření manželství.³⁴ Příprava na manželství zahrnuje celkové formování člověka od dětství

³¹ Can. 1033: „Ne omittat parochus, secundum diversam personarum conditionem, sponso docere sanctitatem sacramenti matrimonii, mutuas coniugum obligationes et obligationes parentum erga prolem; eosdemque vehementer adhortetur ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur, et sanctissimam Eucharistiam pie recipiant.“

³² Režim manželských ohlášek upravovaly v CIC/1917 kán. 1022–1030. Podle kán. 1067 CIC/1983 je právní úprava manželských ohlášek svěřena biskupským konferencím.

³³ JAN PAVEL II., *Discorso alla Rota Romana*, 21. 6. 1999, n. 7, in *AAS* 91 (1999): 622–627.

³⁴ BENEDIKT XVI., *Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum caritatis*, ze dne 22. 2. 2007, Praha: Paulínky, 2007, 29: „Vzhledem ke komplikovanosti kulturního kontextu, v němž církev žije v mnoha zemích, synoda doporučila, aby se věnovala maximální pastorační péče přípravě snoubenců a předběžnému zjištění jejich přesvědčení o nutných závazcích pro platnost svátosti manželství. Seriózní hodnocení napomůže překonání emotivních podnětů anebo povrchních důvodů, které by mohly vést mladé lidi k přijetí zodpovědnosti, již pak nebudou schopni dostát.“

až k dospělosti. *Familiaris consortio* vymezuje tři etapy přípravy na manželství:³⁵

1. vzdálenější – začíná již v dětství formací ve vlastní rodině a odpovídají za ni rodiče, protože právě ti mají povinnost a právo děti vychovávat (kán. 226 § 2), znamená předávání a upevňování lidských a křesťanských hodnot.

Další dvě etapy jsou již svěřeny příslušným představeným, kteří jsou povinni pečovat o to, aby církevní společenství poskytovalo křesťanům pomoc k zachování a zdokonalování v křesťanském duchu.³⁶ Tato pomoc je poskytována formou kázání, katechezí, osobní přípravou snoubenců a užitkuplným liturgickým udělováním svátosti manželství.

2. bližší – ve formě obnovené katecheze určené pro všechny mladé lidi směřující k prohloubení života z víry, obnovení teologických a morálních vědomostí. Snoubenci mají také nabýt znalosti ohledně základních aspektů manželství z oblasti psychologické, pedagogické, právní a medicínské;
3. bezprostřední – zahrnuje poslední měsíce a týdny před svatbou a je zaměřena na shrnutí dosavadní přípravy, duchovní obnovu v modlitbě a vlastní liturgickou přípravu.

Představení jsou povinni příslušná ustanovení uvést do života místní církve a řádně pečovat o to, aby místní společenství poskytovalo křesťanům náležitou pomoc. Dokument *Příprava na svátost manželství* vysvětluje zásadní význam přípravy na manželství³⁷ a rozpracovává dále podrobněji jednotlivé etapy manželské přípravy s tím, že tento dokument je zamýšlen jako orientační směrnice, protože odpovědnost za naplnění konkrétním obsahem a uvedení do praxe spočívá na biskupských konferencích a na jednotlivých biskupech.³⁸ Je obtížné vyjádřit nutnost celkové přípravy a formace snoubenců v podobě právních norem, tato ob-

³⁵ Srov. FC 66.

³⁶ Kán. 1063, 1°: „Pastýři duší jsou povinni pečovat, aby jejich vlastní církevní společenství poskytovalo křesťanům pomoc, jíž se manželský stav zachovává a zdokonaluje v křesťanském duchu.“

³⁷ Papežská rada pro rodinu: *Příprava na svátost manželství* ze dne 13. 5. 1996, červená řada ČBK 17, Praha 2001, 17: „Důvodem pro důkladnost této přípravy je jednak hodnota manželství a svátosti manželství, jednak rozhodující význam období známosti, která bývá dnes často prodlužována na více let (což je spojeno s různými těžkostmi, které s sebou taková situace nese).“

³⁸ *Příprava na svátost manželství* 73: „Biskupské konference a jednotliví biskupové mají pečovat o to, aby tyto směrnice byly uváděny do praxe v jednotlivých společenstvích církve.“

tížnost však nemůže znamenat menší závažnost oproti jiným normám, které konkrétním způsobem vymezují platnost a dovolenost manželství. Tyto obtíže nemohou být chápány ve smyslu menší důležitosti nebo významu takovýchto právních norem oproti jiným normám stanovícím jednoznačně definované povinnosti.

Kromě ustanovení o celkové pastorační péči a přípravě na manželství obsahuje hlava první normy vztahující se k bezprostřední přípravě a týkající se konkrétního zjišťování, které musí předcházet vlastnímu uzavření manželství. Podrobnosti těchto zjišťování jsou povinny upravit biskupské konference vlastními předpisy. Kromě manželských překážek jsou povinni ti, kdo připravují snoubence, zkoumat též to, zda v daném případě neexistuje některý ze zákazů uvedených v kán. 1071. Tyto zákazy sice neovlivňují platnost manželství, farář by však jednal protiprávně, pokud by s výjimkou případu nutnosti oddával bez dovolení ordináře. Smyslem tohoto ustanovení je upozornit na situace, ve kterých je nutné zvýšené obezřetlosti a rozvahy v rámci bezprostřední manželské přípravy, což mimo jiné zahrnuje též zvážení možnosti případného odložení sňatku. Je nutné zvažovat nejen dobro snoubenců, kteří zamýšlejí uzavřít manželství, ale i dobro všech ostatních. Formální přístup může vést k poškození práv jiných osob, jako např. v případě těch, kteří hodlají uzavřít nové manželství a jsou přitom vázáni přirozenými povinnostmi vůči jinému partnerovi a dětem. Ti, kdo jsou odkázáni výživou, mohou pocítovat jako újmu a nespravedlnost, že jejich partner nebo rodič mohl uzavřít církevní manželství, aniž by se oddávající zajímal o jejich situaci. Pokud se v těchto případech nepodaří dosáhnout rozumného řešení v rámci manželské přípravy a přesvědčit snoubence o odpovědném přístupu k uzavření manželství, může ordinář vydat postupem podle kán. 1077 zákaz na předem stanovenou dobu uzavřít manželství.³⁹

Ustanovení ohledně pastorační péče a přípravy na uzavření manželství se nevztahují výlučně k uzavírání svátostných manželství, ale pro všechny případy uzavření církevního manželství. Pro svátostné manželství vyplývá tedy požadavek řádné přípravy jednak z obecných ustanovení ohledně podmínek přijetí svátostí a jednak ze speciálních ustanovení týkajících se vlastní přípravy na manželství, která jsou závazná i pro manželství nesvátostná. Jak připomíná Benedikt XVI., právo na manžel-

³⁹ Kán. 1001 § 1: „Místní ordinář může svým podřízeným kdekoliv pobývajícím a všem právě pobývajícím na jeho území zapovědět manželství ve zvláštním případě, avšak pouze dočasně a ze závažného důvodu, dokud tento trvá.“

ství předpokládá, že snoubenci zamýšlejí uzavřít autentické manželství a jejich příprava má především směřovat k tomu, aby byli schopni chápat pravou podstatu manželství.⁴⁰

**Juridical and Pastoral Aspects of the Relation Between the Right to the Sacraments
and the Right to Marriage**

Key words: Canon Law; Receiving of the Sacraments; Right to Marriage; Preparation for Marriage; Denying the Sacraments

Abstract: The right to the sacraments ranks among the fundamental rights of the Christian faithful. The obligation to be properly disposed for receiving the sacraments is inseparably connected with this right, and thus Catholic ministers are justified in insisting on this disposition. The responsibility for the sacramental preparation is the duty of the one who requests the sacrament and at the same time of the sacred pastors, who have an obligation to take care of the promotion of the faith. A marriage between baptized spouses, which is one of the natural rights, has the dignity of a sacrament. General norms concerning the requirements for the preparation of the persons seeking a sacrament should be applied in an appropriate manner on baptized spouses intending to enter into the sacrament of marriage. With regard to their diction, it appears clear that these norms pertain to the pastoral care and to the preparation for marriage. At the beginning of this year, Benedict XVI reminded members of the Roman Rota of the importance of the preparation for marriage. The immediate objective of such preparation is to promote awareness of the celebration of an authentic marriage.

JUDr. Ing. Marie Kolářová, Th.D.
Arcibiskupství pražské
Hradčanské náměstí 56/16
119 02 Praha 1

⁴⁰ Srov. BENEDIKT XVI.: Projev k tribunálu Římské rotu u příležitosti zahájení nového soudního roku.